

викладання малювання, креслення, краснопису та рукоділля у навчальних планах початкової та середньої освіти у ці часи сформувалася система кваліфікаційних вимог до вчителів образотворчого мистецтва, розвивалися національні й загальні засади художньо-педагогічної освіти та професійної підготовки художників й мистецтвознавців. З середини ХІХ ст. зміст, тенденції й провідні умови розвитку художньої освіти дістали значних змін з огляду на культурні процеси того часу, національні прояви й потреби різних верств населення Лівобережної України.

Література

1. Ворожбіт В.В. Теорія і практика навчання образотворчого мистецтва учнів початкових шкіл Слобожанщини (кінець ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “загальна педагогіка та історія педагогіки” / В. В. Ворожбіт. – Х., 2001. – 22 с.
2. История образования и педагогической мысли за рубежом и в России : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / ред. З. И. Васильевой. – М. : Академия, 2002. – 416 с.
3. Латышина Д.И. История педагогики (История образования и педагогической мысли) : учеб. пособие / Д. И. Латышина. – М. : Гардарики, 2002. – 603 с.
4. Малиніна І.О. Підготовка педагогічних кадрів у Харківській та Київській художніх школах України (друга половина ХІХ- початок ХХ ст): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “загальна педагогіка та історія педагогіки” / І. О. Малиніна. – Х., 2006. – 21 с.
5. Мельничук О.С. Історія педагогіки України : навчальний посібник / Ольга Сергіївна Мельничук. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2001. – 179 с.
6. Основи викладання мистецьких дисциплін : навч. посібник / ред. О. Рудницька. – К. : Експрес-об’ява, 1992. – 183 с.
7. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2007. – № 2. – С. 42-48.
8. Теорія і історія світової вітчизняної культури : підручник / Н. Г. Горбич, С. Д. Гелей, З. П. Росінська. – Львів : Каменяр, 1992. – 166 с.
9. Ханко В. Технічно-мистецька освіта на Полтавщині: 1870-1910 роки / В. Ханко // Українська академія мистецтв: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К. : 2001. – Вип. 8. – С. 103-119.

Аннотация. В статье рассматриваются основные социально-экономические, политические, идеологические условия, определяющие содержание и структуру художественного образования на Левобережной Украине в XIX столетии.

Ключевые слова: система образования, художественное образование, социально-экономические условия.

Annotation. In article are considered the cores the social and economic, political, ideological conditions defining the content and structure of an art education in Left-bank Ukraine in XIX century.

Keywords: an education system, an art education, social and economic conditions.

УДК 471.4

Кравчук Л.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ “МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ”

Анотація. У статті розглядаються теоретичні засади визначення змісту поняття “моральне виховання”.

Ключові слова: моральне виховання, виховна система, педагогічний процес.

На сучасному етапі суспільство поглинене проблемами ринкових відносин, нестабільністю економіки, політичними складнощами, які руйнують соціальні зв’язки та моральні засади. Це веде до нетерпимості та озлоблення людей, руйнує внутрішній світ особистості. Саме тому, вирішуючи завдання виховання, потрібно спиратися на розумне та етичне в людині, допомогти кожному вихованцеві визначити ціннісні основи власної життєдіяльності, знайти відчуття

відповідальності за збереження моральних основ суспільства. Цьому допомагає моральне виховання, органічно вплетене у виховний процес.

Мислителі різних століть трактували поняття моральності по-різному. Ще в стародавній Греції в працях Аристотеля про морально виховану людину мовилося: “Етично прекрасною називають людину досконалої гідності ...Адже про етичну красу говорять з приводу чесноти: етично прекрасним звать справедливого, мужнього, розсудливого і такого, що взагалі володіє всіма чеснотами людини” [1, 360].

У філософії поняття моральності прирівняне до поняття мораль. Мораль (латинське *mores*) – норми, принципи, правила поведінки людей, а так само людська поведінка (мотиви вчинків, результати діяльності), відчуття, думки, в яких виражається нормативна регуляція відносин людей один з одним і суспільним цілим (колективом, класом, народом, суспільством) [2, 91-192].

В. І. Даль тлумачить слово мораль як “етичне учення, правила для волі, совісті людини”. Він вважав: “Етичний – протилежний тілесному, плотському, духовний, душевний. Етичний побут людини важливіший за речовий побут. Будь-яке самовідторгнення є вчинок етичний, доброї моральності, доблесті” [3, 345]. К. Д. Ушинський наголошує, що моральність є необхідний наслідок ученості та розумового розвитку, підкреслюючи, що етичний вплив складає головне завдання виховання, “...набагато важливіше, ніж розвиток розуму взагалі, наповнення голови пізнаннями” [4, 380]. Л. А. Григорович визначає моральність як “...особову характеристику, яка об’єднує такі якості і властивості, як доброта, порядність, дисциплінованість, колективізм” [5, 104].

Видатний педагог В.О. Сухомлинський, розробивши виховну систему про всесторонній розвиток особистості, цілком обґрунтовано вважав, що її системоформуюча ознака – моральне виховання. Сутність морального виховання він вбачає в розвитку моральних відчуттів особистості, в цілеспрямованій і систематичній дії на свідомість, відчуття і поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, які б відповідали вимогам суспільної моралі [6, с. 436-440].

О. О. Радугін робить висновок, що моральне виховання – двосторонній процес. Він полягає в дії вихователів на вихованців і в їх відповідних діях, тобто в засвоєнні ними моральних понять, в переживанні свого відношення до морального та аморального у вчинках і у всій поведінці. Моральні поняття стають керівництвом до дії тільки тоді, наголошує вчений, коли вони не просто завчені, а глибоко осмислені й перетворені на моральні переконання. Наявність таких переконань і стійких звичок моральної поведінки свідчить про вихованість людини в моральному відношенні, його моральній зрілості. Єдність моральної свідомості, втілена в стійких моральних якостях, – найважливіший показник відповідності між процесом виховання та моральним розвитком особистості [7, 153-159].

Моральне виховання включає: формування у дітей свідомості зв’язку з суспільством, залежності від нього, необхідності погоджувати свою поведінку з інтересами суспільства; ознайомлення з моральними ідеалами, вимогами суспільства, доказ їх правомірності та розумності; перетворення моральних знань на моральні переконання, створення системи цих переконань; формування стійких моральних відчуттів, високої культури поведінки як одному з головних проявів пошани людини до людей; формування моральних звичок, зауважує О. О. Радугін.

І. П. Подласий визначає основні завдання морального виховання: 1 – формування моральної свідомості; 2 – виховання і розвиток моральних відчуттів; 3 – вироблення умінь і звичок моральної поведінки [8, 163].

Моральна свідомість, за переконаннями вченого, активний процес віддзеркалення дитиною своїх моральних відносин, станів. Суб’єктивною рушійною силою розвитку моральної свідомості вбачається моральне мислення – процес постійного накопичення та осмислення моральних фактів, відносин, ситуацій, їх аналіз, оцінка, ухвалення моральних рішень, здійснення відповідальних виборів [8, 266].

Л. А. Григорович розглядає зміст морального виховання через гуманність. Вчений вважає, що гуманність – це інтегральна характеристика особистості, що включає комплекс її властивостей, що виражають відношення людини до людини. Гуманністю за його переконаннями є сукупність етично-психологічних властивостей особистості, що виражають усвідомлене і співчутливе відношення до людини як до вищої цінності; уважності та доброзичливості; умінні зрозуміти іншу людину; у здатності до співчуття, співпереживання; терпимості до чужих думок, віруванням, поведінці; у готовності прийти на допомогу іншій людині [5, 104].

Недоліки та прорахунки морального виховання підростаючого покоління обумовлені життєвими суперечностями сучасності.

Г. Д. Дробницький, Н. І. Болдирєв, Н. В. Архангельський та ін. звертають увагу на те, що вирішення протиріч морального виховання вимагає критичної оцінки підходів, що склалися, до організації та механізмів здійснення виховної роботи.

Один з них – вербально – організаційний, що вимагає в основному розробки певної суми освітніх бесід, що розкривають зміст моральних правил на позитивних прикладах. Вербально – організаційне виховання здійснюється, як правило, ізольовано від багатой етичними проблемами реального життя дітей, не перетинаючись з нею і ніяк не впливаючи на неї. Тому в практичному житті і діяльності дітей виникає моральний вакуум, який заповнюється стихійними, нерідко негативними впливами.

Інший підхід – діяльнісно-організаційний. Він протиставляється вербальному й полягає в залученні дітей до спеціально розробленої системи діяльності і напрацюванню поведінкових умінь і навиків. Діяльнісний підхід у вихованні школярів, як і вербальний, будучи абсолютизованим, спотворює процес морального виховання. Між діяльністю дитини та її етичною свідомістю немає прямого зв'язку. Дитина часто не виявляє і не до кінця усвідомлює справжні мотиви своєї діяльності. Абсолютизація діялісного підходу відстає на другий план засвоєння політичних, філософських, етичних ідей. Вузькодіялісний підхід по суті протистоїть цілісному підходу до формування особистості, в якому органічно поєднуються і духовний вплив, і діяльність, і відносини, і спілкування, і прояв внутрішніх спонук, і самостійне осмислення етичних проблем [19; 10].

Теоретично обґрунтованим і таким, що виправдав себе є підхід цілісності, органічної єдності етичного виховання і життя. Цілісність морального виховання досягається, коли основою, джерелом і матеріалом педагогічного процесу є саме складне і суперечливе життя. Моральність формується не на словесних або діялісних заходах, а в повсякденних відносинах і складнощах життя, в яких дитині доводиться розбиратися, робити вибір, ухвалювати рішення і здійснювати вчинки. В результаті зріє моральна свідомість дітей, зміцнюються принципи поведінки і уміння володіти собою. Справжній, глибинний, дієвий механізм морального виховання полягає у вирішенні протиріч між дитиною, її самоствердженням і життям. Дитина знаходить хороші або погані моральні якості завдяки тому, якою вона виходить з життєвих ситуацій, який робить моральний вибір, які здійснює вчинки. Або вона набуває уміння управляти собою, долати зовнішні перешкоди і внутрішні слабкості, або ситуація поглинає її, породжує розгубленість і страх, пригнічує, примушує обдурювати і лицемірити. В процесі подолання життєвих труднощів і суперечностей, глибоких емоційних переживань дитина розвиває в собі основу моральності – етичне та естетичне відчуття, потреба в доброму та етичному задоволенні.

Методи морального виховання – це своєрідний інструмент в руках вчителя, вихователя. Вони виконують функції організації процесу морального розвитку та вдосконалення особистості, управління цим процесом. За допомогою методів морального виховання здійснюється цілеспрямована дія на учнів, організовується і спрямовується їх життєдіяльність, збагачується їх моральний досвід [8, 83].

І.С. Мар'єнко назвав такі групи методів виховання, як методи привчання і вправи, стимулювання, гальмування, самовиховання, керівництва, пояснювально – репродуктивні й проблемно-ситуативні. В процесі морального виховання широко застосовуються такі методи як: вправа та переконання.

Вправа забезпечує вироблення та закріплення у дітей необхідних навиків і звичок, застосування їх на практиці. Використовуючи цей метод в своїй роботі, вихователь в цілому впливає на особистість дитини. Переконання направлене на формування у дітей моральних понять, на роз'яснення моральних принципів, на вироблення моральних ідеалів. Для активізації морального розвитку особистості та перевірки її зрілості, встановлення єдності переконань і поведінки використовується проблемно-ситуаційний метод. У різних ситуаціях, уміло підібраних вихователем, учні самостійно вирішують моральні проблеми. Цей метод спонукає особистість систематизувати раніше засвоєні моральні знання і співвідносити їх з вибраними формами поведінки як кінцевого результату вирішення поставленої проблеми. Метод інтенсифікує протікання процесу мислення, викликає переживання, мобілізує волю дитини [11, 84].

Г.І. Щукіна виділяє три групи методів: “методи формування свідомості (розповідь, пояснення, роз'яснення, лекція, етична бесіда, напучення, навіювання, диспут, доповідь,

приклад); методи організації діяльності та формування досвіду поведінки (вправа, доручення, що виховують ситуації); методи стимулювання (змагання, заохочення, покарання)” [12, 13].

У процесі морального виховання застосовуються і такі допоміжні методи як заохочення і покарання. Вони служать для схвалення позитивного і думки негативних вчинків і дій учнів. До методів морального виховання відноситься так само особистий приклад, який робить величезний вплив на свідомість і поведінку дітей, на формування їх моральної зовнішності. У системі основних методів виховного впливу як складова частина, засіб і прийом використовується позитивний приклад. У педагогічній літературі він розглядається як самостійний метод і як компонент методів формування етичної свідомості та поведінки [12, 117-118].

У реальному педагогічному процесі методи та методичні прийоми виступають не ізольовано, а в різних поєднаннях. Бувають випадки, коли і методи і методичні прийоми переплітаються, тому створюється враження про велику кількість методів морального виховання.

Поняття “форма виховання” в педагогічній літературі визначають як спосіб організації виховного процесу. Форми організації виховного процесу в найзагальнішому вигляді відображають відносини, які складаються між вихователями та вихованцями. Класифікують форми виховання залежно від кількості вихованців – охопленій весь клас, невеликі групи або окремі учні (фронтальна, групова, індивідуальна робота). Це найбільш поширена класифікація [12, 157].

Правомірна і класифікація форм організації виховання залежно від методів виховання: 1) словесні форми (збори, лекції, доповіді, диспути, зустрічі і так далі); 2) практичні форми (походи, екскурсії, спартакіади, олімпіади й конкурси і тому подібне); 3) наочні форми (шкільні музеї, виставки різних жанрів, тематичні стенди та ін.) [12, 143].

Вибір методів залежить від змісту виховання, від її спрямованості. Так, в процесі моральної освіти на перше місце, природно, висувається переконання; у трудовому вихованні – вправа; у вихованні дисциплінованості й відповідальності разом з основними методами застосовуються також заохочення і покарання [12, 144-149].

М. Л. Рожков і Л. В. Байбородова виділяють наступні бінарні методи морального виховання-самовиховання: переконання і самопереконання (інтелектуальна сфера), стимулювання і мотивація (мотиваційна сфера), навіювання і самонавіювання (емоційна сфера), вимога і вправа (вольова сфера), корекція і самокорекція (сфера саморегуляції), що виховують ситуації і соціальні проби-випробування (наочно-практична сфера), метод дилем і рефлексія (екзистенціальна сфера) [13].

Результатом морального виховання є моральна вихованість. Вона матеріалізується в суспільно цінних властивостях і якостях особистості, виявляється у відносинах, діяльності, спілкуванні. Про моральну вихованість свідчить глибина морального відчуття, здатність до емоційного переживання, страждання, сорому і співчуття. Вона характеризується зрілістю моральної свідомості: моральним утворенням, здатністю аналізувати, судити про явища життя з позицій морального ідеалу, давати їм самостійну оцінку.

Література

1. Аристотель. Сочинения: В 4 т. – М.: Педагогика, 1976. – Т. 4. – 547 с.
2. Словарь психолога-практика /Сост. СЮ. Головин. 2-е изд., перераб. и доп. -Мн.: Харвест, 2001. – 976с.
3. Даль В.И.Толковый словарь живого великорусского языка. – “Яндекс”, 2001 -2009.-558 с.
4. Ушинський К.Д. Про сімейне виховання. – К.: Рад. шк., 1974. – 151 с.
5. Григорович Л.А. Педагогика и психология. – М.: 2001. – 286 с.
6. Сухомлинська О.В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – с.3 – 6.
7. Психология и педагогика / Сост. А.А. Радугин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Центр, 1999. – 256 с.
8. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. Вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.2: Процесс воспитания. -420 с.
9. Архангельский Н.В. Нравственное воспитание. – М.: 1979. – 534 с.
10. Болдырев Н. И. “Нравственное воспитание школьников”. – М.: 1979. -216 с.
11. Марьенко И.С. “Основы процесса нравственного воспитания в школе”. -М.: 1980.-321 с.
12. Педагогика школы / Под ред. Г.И. Щукиной. – М.: 1977. – 367 с.

13. Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. – М.: 2001. – 248 с.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические принципы определения содержания понятия “моральное воспитание”.

Ключевые слова: моральное воспитание, воспитательная система, педагогический процесс.

Annotation. In the article are examined theoretical principles of determination of maintenance of concept “Moral education”.

Keywords: moral education, educate system, pedagogical process.

УДК 378.03

Левандовська Л.Б.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність патріотичного виховання студентської молоді. Висвітлено основні проблеми виховання патріотично налаштованої молоді у XXI столітті. Наведено факти з суспільного життя України.

Ключові слова: патріотичне виховання, суспільне життя України, студентська молодь.

Людина, яка не знає свого коріння, – негідна називатися людиною. Народ, який забув своє минуле, національні традиції і не дбає про виховання молоді в цьому плані – приречений на небуття. Це – аксіома.

Якщо сьогодні не дамо людині міцної світоглядної опори, не виплекаємо в ній людяності та гуманізму, то можемо програти боротьбу за майбутнє України, втратити шанс на консолідацію її народу. Звідси величезного значення набуває необхідність удосконалення інституцій вищої освіти як щодо змісту, так і стосовно системи виховання, бо саме від фахівця нової генерації залежить майбутнє країни, відбудова її культури й економіки.

Високоосвічені національні кадри – це основне завдання вищої школи. У “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” головною метою української освіти є створення умов для самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного впродовж життя створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Така система освіти має забезпечувати “формування особистості та професіонала – патріота країни, який усвідомлює свою належність до сучасної європейської цивілізації, чітко орієнтується в сучасних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлений до життя і праці у XXI столітті” [3, с 9].

Конституція України, “Концепція сучасного українського виховання” наголошують, що політичною основою нашого суспільства є національна ідея, яка сприяє виробленню життєвої позиції молоді людини, становленню її особистості як громадянина – патріота України.

Отже, одержано чітку відповідь на питання: кого ми виховуємо? Ми повинні виховувати не етнічного українця, як це твердять деякі політичні сили, а громадянина – патріота України.

І це не гасла. Бо факти реального життя несуть українському суспільству занепокоєння. Як свідчать засоби масової інформації та соціологічні опитування, у країні спостерігається високий рівень зорієнтованості на працю за кордоном, бажання жити поза Батьківщиною, працювати не задля неї. І це спостерігається в усіх вікових категоріях – від молодших школярів до молодих людей студентського віку.

Кожен четвертий з опитуваних українців хотів би виїхати за кордон. Серед молоді до 19 років таких виявилось половина. Найбільше бажаних залишити Батьківщину – у західному регіоні (41%) та у Києві (39%).

Найчастіше виїжджають молоді, обдаровані люди з вищою освітою. За 1996 рік Україна “подарувала” закордону більше 100 докторів наук. Упродовж лише 2000-2005 рр. Україну залишив 851 спеціаліст з науковим ступенем. Водночас серед загалу науковців, що емігрували у 2000 р., майже дві третини – спеціалісти до 50 років, 29,8% – до 40 років.

Це не просто втрата спеціалістів, це – втрата людей найпродуктивнішого віку, які виявляють творчу активність, тобто втрата еліти.

Це є наслідком прогалин у патріотичному вихованні. Лише на національному ґрунті людина має реалізувати свої потенційні можливості.

Всі ми знаємо, якими болісними та виснажливими є спроби емігрантів реалізуватися в чужій країні.

Декому, особливо людям патріотично налаштованим (хто не з власної волі був змушений покинути рідну землю), натурам емоційним, мрійливим, це так і не вдається, і ностальгія стає постійним супутником їхніх поневірянь на чужині. Мав рацію давньогрецький історик Горацій, коли писав: “Ті, що виїждять за море, міняють небо, а не душу”.

Безперечно, молода людина має любити власну націю, з якою себе ідентифікує. Тобто вона є націоналістом у сосюрівському сенсі цього слова (згадаймо твір поета “Любів Україну”). Тут усе – рідна земля Батьківщина, природно-географічне середовище, традиції народу, його ментальність, провідні національні цінності.

Ідея батьківщини передбачає в людині живе начало духовності. Якщо ж людина не має останнього, то вона може прожити все життя в межах своєї держави і не “знайти” своєї Батьківщини, не полюбити її всім серцем, залишитися духовною сиротою.

Негативне явище в Україні – наявність псевдопатріотів, для яких батьківщина там, де добре платять. Про таких у народі кажуть: “Вітчизна на язичі, а в серці облуда”.

Розуміння патріотизму на початку ХХІ ст. вирізняється певними особливостями. Як ніколи раніше, воно передбачає не тільки любов до свого народу, а й повагу до інших, пошанування кожної людини, незалежно від її національності та громадянства. Актуальність патріотичного виховання підтверджується загальною стурбованістю суспільства низьким рівнем національної свідомості молодого покоління та девальвацією цінностей патріотизму.

Ми добре знаємо, що сьогодні служба в армії часто не сприймається молоддю як почесний обов’язок. На жаль, саме молоді люди складають великий відсоток у загальній кількості трудових мігрантів. У молодіжному середовищі існує тенденція проявів соціальної апатії до життя суспільства.

Отже, патріотичне виховання молоді не тільки не втрачає актуальності, а навпаки – є завданням, справді стратегічним за своїм значенням.

Аби підготувати людину до життя в нинішньому столітті, слід сповна усвідомити сутність змін, які несе новий час, виховати громадянина, який відстоюватиме національні інтереси у відносинах з іншими державами, що надзвичайно актуально (досить згадати сумнівний досвід перемовин із Росією щодо постачання газу).

Це завдання всього суспільства, а особливо ж освіти. “Наука потрібна не тільки для здобування знань. У ній приховується інколи глибоко, – і тому для поверхневого спостереження непомітно, – інший важливий елемент – виховання. Хто не зуміє ним скористатися, той ще не знає всього, на що здатна наука, і випускає з рук своїх такий важіль, яким можна легко підняти великі вантажі” [2, с.202]. Цей актуальний нині вислів належить М. І. Пирогову, лікареві, педагогу і суспільному діячеві, котрий стверджував, що слід надавати вихованню більшого значення, ніж освіті, бо добре розумів, що освіта, в якій знання не одухотворені, а моральні цінності життя несформовані, є серйозною загрозою для суспільства і держави.

Література

1. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. – К., 2009 (Виховання у ВНЗ, с.291)
2. Пирогов М.І. Школа і життя //Избр. пед. соч. /рос.мовою/. – М.: Педагогіка, 1985. – С.198-205.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у 21 столітті. – К.: Шкільний світ, 2001 – 12 с.

Аннотація. В статті обоснована актуальність патріотического виховання студентської молоді. Освітлені основні проблеми виховання патріотически настроеної молоді в ХХІ столітті. Приведені факти з общественной жизни України.

Ключевые слова: патріотическое виховання, общественной жизнь України, студентская молодежь.

Annotation. Actuality of patriotic education of students is grounded in the article. The basic problems of education of the patriotically adjusted young people in XXI century are lighted up. Facts from public life of Ukraine are mentioned.

Keywords: patriotic education, public life of Ukraine, student young people.